CHAPTER 13

ANDREY BELİY'İN *PETERSBURG* ROMANINDA ŞEHİR

THE CITY IN ANDREY BELY'S NOVEL *PETERSBURG*

Türkan OLCAY[1]

[1]Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
e-mail: turkanolcay@gmail.com

DOI: 10.26650/BS/AA14.2021.001-1.13

ÖZ

Asıl adı Boris Bugayev olan Andrey Bely (1880-1934), Rus edebiyat biliminde "ikinci dalga" olarak adlandırılan genç kuşak sembolistlerin önde gelen isimlerinden biriydi. Söz konusu edebi ekolün öncüsü ve kuramcısı olan Bely, aynı zamanda matematikçi ve müzisyendi. Genç yaşta başlayan yoğun arayışlarının tüm cevaplarını bulduğuna inandığı felsefe olan antroposofinin kurucusu Dr. Rudolf Steiner ile Brüksel'de tanışması bir dönüm noktasıydı. Antroposofiyle tanışması o dönemde yazmakta olduğu Petersburg romanında yansıyacak ve sanatçının tarih felsefesinin sanatsal algısını yepyeni bir boyuta taşıyacaktı. Bely'ın başyapıtı olarak kabul edilen *Petersburg*, aynı zamanda modern Rus düzyazısının en önemli eserlerinden biridir. Çalışmada *Petersburg* romanının şehir imgesi incelenecektir. Kuzeyin Venedik'i olarak adlandırılan, beyaz gecelerin kenti Petersburg değil, sayısız grevlerin ve baskıcı bir atmosfere yol açan devletin yürüttüğü provokasyonların damgasını vurduğu 1905 yılının Petersburg imgesi irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Modern Rus düzyazısı, sembolizm, Andrey Belıy, "Petersburg" romanı, şehir

ABSTRACT

Andrey Bely (1880-1934), whose real name was Boris Bugayev, was one of the leading names of what Russian literary studies calls "the second wave"—the young generation of Symbolists. Bely, the pioneer and theorist of the literary school mentioned above, was also a mathematician and musician. His meeting with the founder of anthroposophy, Dr. Rudolf Steiner, in Brussels was a turning point, as he believed that he found in this philosophy all of the answers to his intense searches that had begun at a young age. His introduction to anthroposophy would be reflected in his novel *Petersburg*, which he had been writing at that time and which brought the artistic perception of the philosophy of history to a whole new dimension. Considered Bely's major masterpiece, *Petersburg* is also one of the most

prominent works of modern Russian prose. In this study, the city's image in the novel Petersburg will be examined. Nevertheless, this examination will be on Saint Petersburg not by its so-called image of "Venice of the North" or of the city of the white nights, but on Saint Petersburg of 1905 in a time marked by numerous strikes and provocations by the government that led to the oppressive atmosphere.

Keywords: Russian modern prose, symbolism, Andrey Bely, novel "Petersburg," city

EXTENDED ABSTRACT

Andrey Bely (1880-1934), whose real name was Boris Bugayev, was one of the leading names of what Russian literary studies calls "the second wave"—the young generation of Symbolists. Bely, the pioneer and theorist of the literary school mentioned above, was also a mathematician and musician. Bely became a favorite of Russian literary circles with his poems, published in 1902 and defined by Bely as a "symphony" in which he eliminates the distinction between music, poetry, and prose.

Towards 1905, alongside the beginning of Russian society's search for something new in every domain, Andrey Bely starts to look for answers to crucial, centuries-old questions; he focuses on such issues as Russia's future (East or West?), world history, relationships between generations, etc. The novel *The Silver Dove* (1909), a remarkable pioneering Symbolist work, is the product of these reflections. Moving from poetry to prose, Bely once again displays his interest in the artistic perception of reality, the form of symbol, the rhythm of the word, and the meaning of sound.

His extensive philosophical searches led him to travel to Africa in 1910 and to Europe two years after. His meeting with the founder of anthroposophy, Dr. Rudolf Steiner, in Brussels was a turning point, as he believed that he found in this philosophy all of the answers to his intense searches that had begun at a young age. His introduction to anthroposophy would be reflected in his novel *Petersburg*, which he had been writing at the time and which brought the artistic perception of the philosophy of history to a whole new dimension. Considered Bely's major masterpiece, *Petersburg* is also one of the most prominent works of modern Russian prose.

It contains multilayered and extremely complex psychological, literary, social, historical, philosophical, and occult systems of symbolic meanings. As for the structure, it is fragmented and complex, like a cubist or futurist painting.

The core of the novel is Saint Petersburg of 1905, which is marked by countless strikes and state-led provocations, and the oppressive atmosphere associated with them. In the

atmosphere in question, Bely depicts the game of human passions that will reach its peak with the planning of patricide. The main character of the novel, student Nikolay Ableuhov, angrily agrees to kill his father (conservative senator Apollon Ableuhov) and thinks that he is acting according to the orders of the revolutionary party. In reality, he is a victim of the arbitrary decisions of a provocateur. Afterwards, though he regrets and tries to prevent it, a bomb concealed in a package of sardines will reach his home and explode while the senator is not there. The father-son conflict underlying the plot of the novel turns into the East-West discourse and Asia-Europe argument.

In this study, the city's image in the novel *Petersburg* will be examined. Nevertheless, this examination will be on Saint Petersburg not by its so-called image of "Venice of the North" or of the city of the white nights, but on Saint Petersburg of 1905 in a time marked by numerous strikes and provocations by the government that led to the oppressive atmosphere. The events of 1905, the main source of Bely's reflections, are considered the beginning of a brand-new era that would affect the history of Russia as well as the history of the whole world.

Undoubtedly, Bely's novel is about Saint Petersburg, and Saint Petersburg is the protagonist of the novel. On almost every page of the book there are traces of Saint Petersburg history, literature, and folklore. In the novel, the city takes different forms: on the one hand, it is the Saint Petersburg of Peter the Great, on the other hand it is the city portrayed in 19th century Russian literature, as well as the Saint Petersburg of 1905 preparing for "Bloody Sunday." Finally, it is Andrey Bely's Saint Petersburg. Peter the Great and his successors, heroes of Pushkin' s *The Bronze Horseman*, Gogol-style coats and noses, Raznochintsy, superfluous men, Underground Man, and Raskolnikov, as well as Persians, Mongolians and Flying Dutchman: real and imaginary figures alike not only roam the minds of the novel's characters, but also become alive in the city's streets.

Bely's novel contains an original renewal of things hidden between the lines of classical Russian literature. It takes as its subject the city of Saint Petersburg, which is associated particularly with the names Pushkin, Gogol, and Dostoevsky, and which is considered a symbol of the West and nourished by a two-hundred-year-old myth. Through the lens of Bely, Saint Petersburg has a different appearance from the one offered in classical Russian literature. In the novel, the city is not a concrete, experiential reality, it is a dream, an aggregate of variable human perceptions, impressions, and fantasies in space. Historical and topographic facts, along with their fictional elements, appear as flaws in relation to their actual meaning.

1. Andrey Belıy ve *Petersburg* Romanı

Asıl adı Boris Bugayev olan Andrey Belıy (1880-1934) (Resim 1), Rus edebiyat biliminde ikinci dalga olarak adlandırılan ve aralarında A. Blok'un, V. Bryusov'un, V. İvanov'un, S. Solovyov'un ve Ellis'in yer aldığı genç kuşak simgecilerinin önde gelen isimlerindendir (Üçgül, 2002). Söz konusu edebi ekolün öncüsü ve kuramcısı olan Belıy, aynı zamanda bir matematikçi ve müzisyendir.

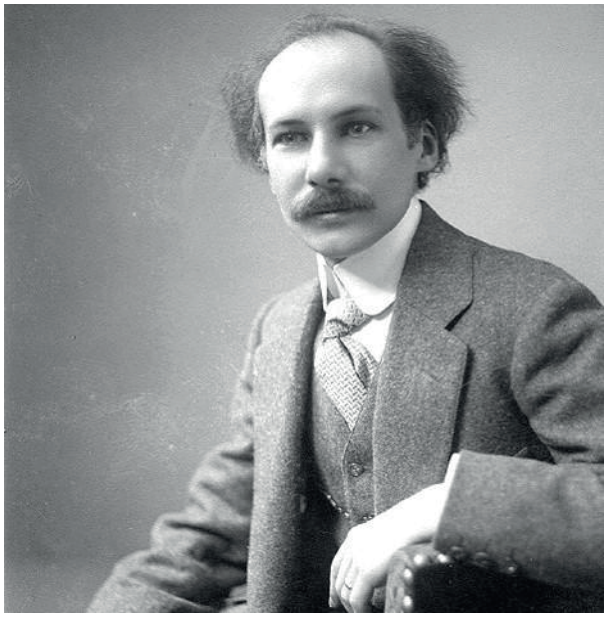
Andrey Belıy tarafından, 1902 yılının başlarında, *İkinci Dramatik* alt başlığıyla kaleme alınan *Senfoni* (*Simfoniya. 2-ya, Dramatiçeskaya*) adlı şiir derlemesi, Belıy gibi diğer genç kuşak Rus simgecilerinin de edebiyat sahnesine çıkışını hazırladı. *Senfoni*, Rus edebiyatında daha önce deneyimlenmemiş bir yapıttı. Yazılış biçimi bakımından, ne tam bir düzyazı ne de bir şiir olarak nitelendirilebilirdi. Müzik yapıtı kurallarına göre kaleme alınan, özgün, lirik ve ahenkli bir edebiyat çalışmasıydı. Henüz edebi yaşamının başlangıcındayken, devamında kaleme alacağı üç senfonisi ve *Gökyüzündeki Altın* (*Zoloto v lazuri*, 1904) adlı şiir derlemesiyle, müzik, şiir ve düzyazı arasındaki sınırları yok eden Belıy, Rus edebiyat çevrelerinin gözdesi haline geldi.

1905 yılına gelindiğinde, Andrey Belıy'ın yaratıcılığında yeni bir dönem başladı. Bu yeni dönemde, 1905 devrimi ve özel yaşamındaki bazı dramatik olaylar büyük ölçüde etkili oldu. Bir simgecinin kaleminden çıkması mümkün görülmeyen şiirlerin yer aldığı *Kül* (*Pepel*, 1909) adlı derlemesiyle Belıy, bir kez daha edebiyat çevrelerinin ilgisini çekti. Belıy, 19. yüzyıl Rus edebiyatının önde gelen şairlerinden N. A. Nekrasov'a ithaf ettiği bu yapıtında, söz konusu şairin özgün düşüncelerinden ve kısmen de poetikasından yola çıkarak trajik tonlamayla bir Rusya teması geliştirdi.

Andrey Belıy, bundan sonraki yaşamında, dönemin Rus toplumunun her katmanında başlayan yeni arayışına katılarak can alıcı asırlık sorulara yanıt aramaya koyuldu; Rusya'nın geleceği (doğu ya da batı mı?), dünya tarihi, nesiller arasındaki bağlar v.b. konular üzerine yoğunlaştı. Modernist üslubuyla ilgi uyandıran *Gümüş Güvercin* (*Serebryanıy golub*, 1909) adlı romanı, bu düşüncelerin en belirgin ürünü olarak ortaya çıktı. Şiirden düzyazı türüne yönelen Belıy, gerçeğin sanatsal algısında, imgeye, sözcüğün ritmine ve sessel anlamına olan ilgisini bir kez daha gözler önüne serdi.

1910 yılında, ressam eşi Anna Turgenyeva'yla birlikte, Kuzey Afrika gezisine çıktı. Rusya konusunun devamı niteliğindeki *Petersburg* romanını yazma düşüncesini bu gezide oluşturdu. 1912'nin ilkbaharında ise yine eşiyle birlikte, bu defa bir Avrupa yolculuğuna çıktı. Brüksel'de, insanın bilgeliği anlamına gelen antroposofi öğretisinin yaratıcısı, Dr. Rudolf Steiner ile

tanışarak felsefi arayışlarının en büyük heyecanını yaşadı. Alman filozofun mistik öğretisiyle tanışması, felsefi yöneliminde büyük bir dönüm noktası oldu. Dünyayı kendi özgünlüğünün içsel boyutlarıyla algılayan sanatçı, genç yaşta başlayan arayışlarının karşılığını ve sorularının yanıtlarını bu öğretide bulduğuna inandı (Voronski, 1930, s. 425). Antroposofiyle tanışması, yazmakta olduğu *Petersburg* romanına yansıdı. Söz konusu roman; Belıy sanatının doruk noktası olmakla beraber, aynı zamanda ilk Rus tarih felsefesi romanı ve modern Rus edebiyatı düzyazı türünün başyapıtlarından biri olarak edebiyat dünyasındaki yerini aldı.

Resim 1: Andrey Belıy, Brüksel, 1912.
(çevrimiçi, https://45parallel.net/andrey_belyy/, erişim tarihi 22.02.2020)

Petersburg, 1913-1914 yıllarında, *Sirii* seçkisinin Ekim, Aralık, Mart sayılarında, önce bölümler halinde, iki yıl sonra da ayrı bir kitap olarak yayımlandı. Yapıt, Andrey Belıy'ın antroposofiyle buluşmasının yansımalarını barındırmakla birlikte, yepyeni bir boyuta ulaşan tarih felsefesinin sanatsal algılanışına da ayna tutmaktadır. Romanda, kentin kuruluş tarihi olan 1705 yılından fabrikalardaki grevlerin art arda gerçekleştiği 1905 yılına kadar, Rusya tarihinin iki yüz yıllık bir zaman dilimi ele alınır.

Romanın özünü, Kuzeyin Venedik'i olarak adlandırılan, beyaz gecelerin kenti Petersburg değil, sayısız grevlerin ve devletçe yürütülen provokasyonların damgasını vurduğu

1905 yılının Petersburg'u ve buna bağlı olan baskıcı atmosferin felsefesi oluşturur. Söz konusu atmosferde Belıy, bir babanın öldürülme tasarısına varacak olan insan tutkularının yanılsamalarını betimler. Romanın ana karakteri, öğrenci Nikolay Ableuhov, devrimci partinin talimatlarını eyleme dönüştürdüğü düşüncesiyle (gerçekte ise bir provokatörün keyfi kararlarının kurbanı olarak), öfkeli bir ruh hali içerisinde senatör olan muhafazakâr babasını öldürmeyi kabul eder. Ancak neden sonra pişmanlık duyup bunu önlemeye çalışsa da sardalye kutusundaki bomba evlerine bir gönderi olarak ulaşacak ve senatörün orada bulunmadığı bir anda patlayacaktır. Böylece olay örgüsünün temelinde yatan baba-oğul çatışması, romanın ilerleyen sayfalarında, Doğu-Batı tartışmasına ve Asya-Avrupa mücadelesine dönüşür.

Petersburg, psikolojik, edebi, sosyal, tarihsel, felsefi, okült v.b. çok katmanlı ve son derece karmaşık olan simgesel bir anlamlar sistemi içerir. Bu katmanlar açısından yorumlandığında, romanın her bir öğesi yeni anlamlara bürünür. Görünüş düzlemleri ise adeta bir kübist ve fütürist tablo gibi parçalanmıştır ve bu özelliğiyle de bir hayli karmaşıktır. Sekiz bölüm, önsöz ve sonsözden oluşan romanın her bir bölümü, kendi içinde ayrı ayrı, toplamda ise 123 fragman barındırır. Söz konusu fragmanların bir kısmında, Petersburg caddelerindeki toplumsal ve siyasal hayattan kesitlere yer verilirken, bir kısmında da bu caddelerde dolaşan insanların iç dünyası betimlenir. Bunlar arasında ileri ve geri gidiş-gelişler oldukça geniş bir yer tutar; roman ivmesel sıçrama, geri dönüşler ve montajlarla ilerler (Dolgopolov, 1988; Berman, 1994).

Biçim yönünden ise roman, çok katmanlı özgün bir edebi yapıtın ortaya konuluş biçimini yansıtır. 19. yüzyıl Rus edebiyatına damgasını vuran anlatım akıcılığından farklı olarak okuyucuyu sarsmak amacı güden canlı ve renkli bir anlatımı içerir. Tekil bir anlatıcı ses olmamakla birlikte, anlatısal yapı iç düşünce ve yorumlarla aniden kesilir, paragraflar parçalanır, cümleler havada kalır, bazı tümceler ise sayfa düzeninden çok daha içerilerde yer bulur. Romanın başından sonuna kadar farklı nitelikteki renk ve ses imgelerine, Rus tarihine ve edebiyatına yapılan anıştırmalara, mitolojik öğelere, sözcük oyunlarına, uydurulmuş sözcüklere, tekrarlara, özgün noktalama işaretlerine genişçe yer verilir. Alışılmış roman niteliğinin dışında verilen tüm bu içsel özellikler, okuyucu tarafından romanın kolay anlaşılmasına engel oluşturacak bir biçimde karşımıza çıkar.

Romanın, bütün bunların ötesindeki en önemli özelliği ise 19. yüzyıl edebiyatına yabancı olan, yeni bir insan kavrayışının ortaya konulmasıdır. Andrey Belıy'ın, sanata kazandırdığı önemli bir yenilik olan bu kavrayışında, "insanın iki boyutlu varoluşu, aynı anda hem yaşam (bıyt) hem de bilinçaltında gizli varlık (bıtiye) uzamında bulunabilmesi" (Dolgopolov, 1988,

s. 100), merkezi yer tutmaktadır.1 Belıy bu kavrayışın devamında, insanın yalnızca bulunduğu mekân ve zaman koşullarının temsilcisi olmadığını, kozmogonik planda bir birim olarak dünyanın doğal bütünselliğinin de bir parçası olduğunu ortaya koyar.

Belıy'ın romanı, Batı'nın simgesi sayılan Petersburg'un iki yüz yıllık mitosundan beslenen, özellikle Puşkin, Gogol ve Dostoyevski'nin isimleriyle anılan, Petersburg konulu klasik Rus edebiyatının satır aralarında gizlenenlerin özgün bir yeniliğini barındırır. Bununla beraber hemen her sayfada, Petersburg tarihi ve kültürünün, geleneksel birikiminin izlerine rastlanır. Gerçek ve hayali figürler -I. Petro ve sonrasında tahta gelenler, Aralıkçılar, Puşkin ve eserlerinden Bakır Atlı ile Yevgeni, Gogolvari paltolar, burun ve bıyıklar, Dostoyevski'nin Yeraltı Adamı ile Raskolnikov, Rus edebiyatına özgü *raznoçinets* ve gereksiz adamlar, bir yandan da Persliler, Moğollar, Uçan Hollandalı ve daha birçokları- Belıy'ın karakterlerinin zihinlerinde gezinmekle kalmazlar, kentin sokaklarında da adeta ete kemiğe bürünürler (Berman, 1994, s. 346).

2. *Petersburg* Romanında Kent İmgesi

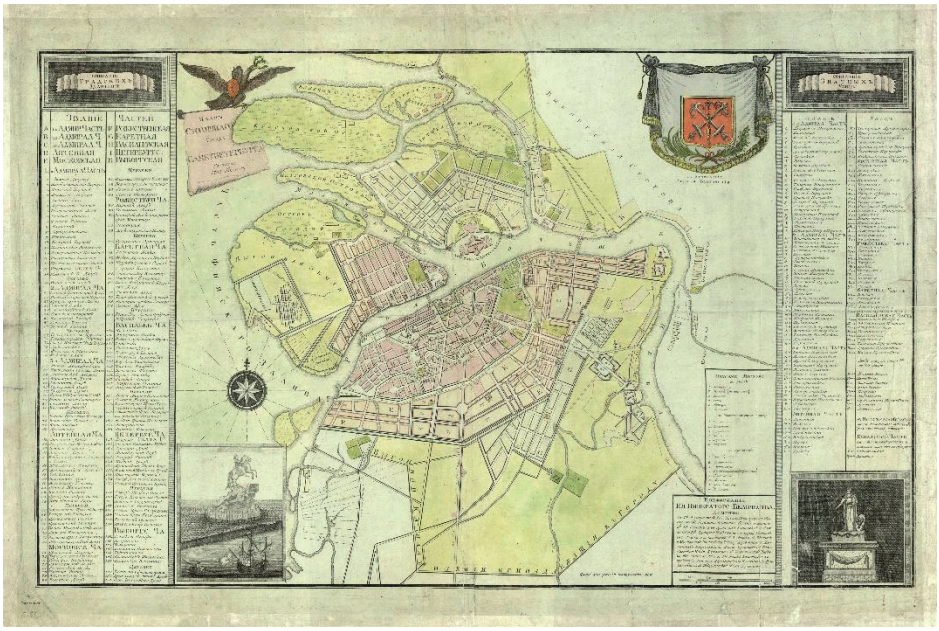
Andrey Belıy'ın yapıtı, her şeyden önce Petersburg üzerinedir ve Petersburg, onun başkahramanıdır. Romanda kent birçok şekle bürünür; bir yandan Büyük Petro'nun Petersburg'u iken diğer yandan Rus klasik edebiyatına konu olan Petersburg'dur, bir diğer yandan ise Kanlı Pazar2 hazırlıklarındaki 1905 Petersburgu'dur ve nihayetinde de Andrey Belıy'ın Petersburgu'dur. Bu bakımdan incelememizin çerçevesi; söz konusu şekillerin irdelenmesi ve sonuçların ortaya konulmasıyla sınırlı olacaktır.

Romanda kronolojik yönden kent imgesi, ilkin I. Petro'nun başyapıtı olarak karşımıza çıkar. Bilindiği üzere, Petersburg'un kuruluşu, I. Petro'nun en önemli reformlarından biridir. "O uzak günlerde, yosunlu bataklıktan yüksek çatılar ve direkler ve şişler, dişlerini geçirerek nemli, yeşil sise yükselir." (Belıy, 1999, s. 16). Kent, Amsterdam misali, orman

1 Bütünüyle geleceğe yönelik olan bu kavrayış ancak 1980'li yıllarda Leonid K. Dolgopolov'un Belıy üzerine yapağı kapsamlı çalışmalar sonucunda açıklığa kavuşturulabilmiştir. Sanatçının pek çok kuramsal, eleştirel çalışmaları ve gerçekleştiremediği planlarının taslaklarım derinlemesine inceleyerek hemen hemen tümünde bu kavrayışın yansımalarına rastladığını belirten Dolgopolov'a göre bu konuyla ilgili yeni düşünceler açık bir şekilde ilk kez *Dönüş* başlıklı 3. Senfoni'de ortaya çıkmış, kapsamı ve derinliğiyle *Petersburg* romanında işlenmiştir. Bkz. L.K. Dolgopolov, A. Belıy i ego roman "Peterburg", M., Nauka, 1988. Dolgopolov'un incelemesi Rus edebiyat biliminde A. Belıy üzerine en kapsamlı olanıdır. Dolgopolov ayrıca 1981 yılında "edebi anıtlar" anlamına gelen literaturnıye pamyatniki dizisi çerçevesinde *Petersburg* romanını yayına hazırlamış, edebiyat çevrelerinin ilgisini Belıy üzerine çekerek onu hak ettiği yere taşımıştır.

2 Sanayi banliyölerinde sendikal faaliyetlerde bulunan peder Georgiy Gapon (1870-1906) liberal ve sosyalist eğilimleri birleştirecek olan sekiz saatlik iş günü, grev hakkı ve sivil özgürlükleri koruyan hukuk devleti talep eden bir çağrı metni kaleme aldı ve binlerce işçiyle birlikte Çar II. Nıkolay'a sunmak üzere saraya doğru yürüyüşe geçti. İşçilere ateş açılacak, yüzlercesi olay yerinde can verecekti.

ve bataklıkların yoğun olarak bulunduğu Neva deltasının, 48 nehir ile sayısız kanalın oluşturduğu, 101 adasından 48'i üzerinde kurulmuştur (Nejihovski, 1981, s. 13) (Resim 2).

Resim 2: Pyotr Grigoryev Tarafından 1792 Yılında Çizilen Petersburg Haritası. (çevrimiçi, http://www.etomesto.ru/karta1337/ erişim tarihi 22.02.2020)

Gerek kuruluşu, gerek yapısı, gerekse mimari özellikleri itibariyle Petersburg, küme küme küçük köy evlerinden oluşan diğer tüm Rus kentlerinden, "hayret verici biçimde ayrılmaktadır" (Belıy, 2006, s. 3). Gerçekten de kurulduğu dönemde Petersburg'da ulaşım su kanallarından sağlanmış, yürüyüş için paralel hatlar oluşturulmuş; bunlar ya mermerle kaplanmış, ya taş ya da tahta duvarlarla çevrilmiştir. Bununla beraber, Petersburg, Rus İmparatorluğu'nun yeni başkenti ilan edilerek, batılılaşmanın simgesi haline getirilmiştir.

Belıy romanında, I. Petro dönemi Petersburg'unu Kuzeyin Venedik'i olarak ele almaz. Petersburg'u, batının efsanevi kahramanı Uçan Hollandalı tarafından kurulduğu düşcesiyle hayali bir değerlendirmeye tabi tutar:

> "Ve orada çizgiler vardı: Neva, adalar. Belki o uzak günlerde, yosunlu bataklıktan uzun sazlıklar ve direkler ve şişler, dişlerini geçirerek nemli, yeşil sise yükselirken - Uçan Hollandalı oradan, Baltık ve Alman denizlerinin kurşun uzamlarından, burada yalanla sisli topraklarını yükseltmek ve adalara koşuşturan bulut akınını adalarla adlandırmak üzere gölgeli gemileriyle uçup gelmişti" (Belıy, 2006, s. 27).

Petersburg'un hayali bir şehir olduğu romanın ilerleyen sayfalarında yinelenir:

> "…öte dünya krallığına aittir – coğrafya haritaları, gezi rehberleri, kılavuzlar hazırlanırken bundan bahsedilmez ‹…›. Burada saygın Baedeker'in kendisi de anlamlı bir biçimde susar… Petersburg'un görünür idaresini hesaba katar: Gölge pasaportu yoktur onun…" (Belıy, 1999, s. 364-365).

Belıy'ın romanında şehrin üç değil – dört boyutu vardır. Dördüncü boyutu, bilinmezliğe tabidir ve haritalarda hiçbir şekilde gösterilmez, ancak bir nokta olarak varlığa tabidir; çünkü nokta, devasa nitelikteki astral kozmosun küresel yüzeyine varlığın temas yeridir... (Belıy, 1999, s. 367).

Aradan geçen iki yüz yıllık zaman diliminde, imparatorluğun başkenti değişime uğramıştır. I. Petro döneminde oluşturulan su kanallarının büyük bir kısmı doldurulmuş, çizgi olarak adlandırılan hatların geometrik şekli ise değişmiştir. Petersburg'da, artık Petro'nun doğrusal çizgilerinin izi kalmamıştır. Petro'nun çizgisi daha sonraki çağların çizgisine dönüşmüştür: Yekaterina'nın yuvarlanmış çizgisine, Aleksandr düzeninin ak mermerden sütunlarına: "Çizgiler! Nasıl da değiştiler; nasıl da değiştirdi onları bu gri günler!" (Belıy, 1999, s. 32-33).

Belıy'ın sözünü ettiği gri günlerle bundan sonra, çok bacalı fabrikaların çemberiyle kuşatılan Petersburg karşımızda belirir. Yoğun göç alan şehrin banliyöleri karınca yuvası gibi kaynarken, imparatorluğun başkenti, işçi kitlelerinin hoşnutsuzluğunun arttığı 1905 Petersburg'unun dumanlı ve tuhaf şekline bürünür. Öyle ki kent, sokakları işgal eden kalabalıkların, yoksulların, ajanların ve provokasyonların Petersburg'na dönüşür; Kanlı Pazar arifesinin Petersburg'u haline gelir. Bütün fabrikaların çalkalandığı bu dönemde, sıradan topluluklar birleşerek gelişir; işçi sınıfları çok başlı, çok sesli ve silahlı devasa kitlelere dönüşür (Belıy, 1999, s. 32).

Petersburg'u, bu çemberle kuşatan çalkantı, kısa bir süre içerisinde kentin merkezlerine de sıçrar, önce adaları etkisi altına alır, sonra da Liteini ve Nikolay köprülerini aşarak Neva Bulvarı'na yönelir. Neva Bulvarı, 1905 sonbaharında, 19. yüzyıl Rus edebiyatında betimlendiği şekliyle başkentin başlıca iletişim hattı olmayı sürdürüyorsa da artık ziyaretçileri oldukça değişmiş durumdadır:

> "Neva Bulvarı'nda hep aynı kırkayak insan dolaşımı olsa da bu kırkayağın yapısı çarpıcı biçimde değişiyordu; deneyimli bir bakış Mançurya'nın kanla sulanmış tarlalarından gelen, gözlere dek indirilmiş tüylü siyah kalpağı fark edebilirdi: O zamanlar Neva Bulvarı'nda ağzı kalabalık özneler geziniyordu ve gelip geçen silindir şapkaların oranı da birden azalmıştı; ağzı kalabalık özneler burada kendi asıl özelliklerini sergiliyordu: Donmuş ellerinin parmaklarını cebine sokarak, omuzlarıyla ona buna çarpıyordu. Yine Neva'da,

> tren garından donanma binası olan Amirallik'e koşarken kızıl renkli dergiler sallayan idare karşıtı çocukların dinmek bilmez çığırtıları işitiliyordu…" (Belıy, 1999, s. 91-92).

Petersburg'un başlıca simgelerinden olan Neva Bulvarı'ndan, yeni sesler ve mesajlar yankılanmaktadır. Şimdi bu sesler, kentin işçi sınıfına aittir:

> "Günler dumanlı, tuhaf olmuştu: Zehirli Ekim ayı dondurucu bir ilerleyişle geçiyordu; karlı tozlar şehirde kahverengi girdaplarla esiyordu… Böyleydi günler. Gecelerse – hiç geceleri dışarı çıktınız mı, sırnaşık, kötü 'u' notasını dinlemek üzere boş, banliyö ıssızlarına daldınız mı? Uuuu-uuuu-uuuu: Uzamda böyle sesleniyordu; ses – ses miydi? Eğer sesse şüphesiz başka bir dünyadan gelen bir sesti; bu ses nadir görülen bir güç ve açıklığa sahipti: 'uuuu-uuuu-uuuu', Moskova'nın, Petersburg'un, Saratov'un banliyö alanlarında alçak sesle yankılanıyordu, ama fabrika sireni çalmıyordu, rüzgâr yoktu ve köpekler suskundu. 1905 yılının bu Ekim şarkısını duydunuz mu? Bu şarkı daha önce yoktu; bu şarkı olmayacak: hiçbir zaman" (Belıy, 2006, s. 92).

Petersburg diğer yandan, bir memur, imparatorluğun merkezindeki bürokratik bir kişilik, tarihsel gelişimin iki esas yönlendiricisi ve bunların kesişiminde gizlenen bir sis, cansız bir siluet biçiminde de ortaya çıkmaktadır:

> "Aynı gri, insan nehirleri orada da akıyordu ve orada aynı yeşilli sarılı sis vardı. Orada yığınla yüz koşuşturuyordu, kaldırımlar fısıldıyor ve takırdıyordu, galoşlarla yıpranıyordu, sıradanın burnu gösterişli biçimde yüzüyordu. …Burada tekler, çiftler, üçler, dörtler akıyordu ve birbiri ardına şapkalar; melonlar, tüylüler, kasketler; kasketler, kasketler, tüylüler, kep, silindir, kasket; eşarp, şemsiye, tüy…" (Belıy, 2006, s. 8).

Romanın ilerleyen sayfalarında Petersburg, gölgeler mekânına dönüşür ve oldukça tuhaf özellikler sergiler: Sakinleri insan kılığına girebilen veya sise dönüşebilen garip, gölgeli yaratıklardır. "Bir taraftan gelip geçenleri gölgelere dönüştürürler, diğer taraftan da gölgeleri insanlara" (Belıy, 2006, 19). Bu ikilik, kahramanların ruhlarını soysuzlaştırmış ve parçalara ayırmıştır; yaşamlarındaki çelişkilerin yaratmış olduğu zehirleri ruhlarına işlemiştir. Örneğin, Senatör Apollon Ableuhov, devrimci Aleksandr Dudkin'i bir gölge olarak zihninde yaratır. Dudkin, daha sonra gölgeden gerçek bir kişiye dönüşür ve yazgısı Puşkin'in *Bakır Atlı*'sındaki Yevgeni'nin yazgısını yineler, o da tıpkı önceli gibi, I. Petro'nun eylemlerinin bir sonucu olarak dolaylı olarak yok olur.

Belıy'ın kaleminde Petersburg, böylelikle Neva Bulvarı'nın yanı sıra, Puşkin'in *Bakır Atlı*'sı olarak da karşımıza çıkar. Ancak bu kez Büyük Petro'nun anısına Petersburg'da Senato Meydanı'nda dikilen Bakır Atlı'sı, devrimci Aleksandr Dudkin'in peşindedir ve onu, Raskolnikov'un tavanarası odasını anımsatan odasında ziyaret eder. Romanın en etkileyeci

sahnelerinden biri olan bu ziyarette, metalden dökülmüş olan İmparator, ağır cüssesini bir sandalyeye bırakarak, bakır defne tacını ağır ağır başından indirir. Yüzlerce kiloluk pelerinin kıvrımlarından, kor haline gelmiş İsrafil'in borusunu çıkarır, gözleriyle boruyu işaret ederek, göz kırpar: "Petro Primo Catharina Secunda".3

> "Aleksandr İvanoviç, Yevgeni, ilk kez o sırada, yüz yıldır köylerde, şehirlerde, sahanlıklarda, merdivenlerde boş yere koştuğunu, arkasından gümbürdeyen darbelerin öfke taşımadığını anladı; asırlar önce bağışlanmıştı, bütün olanlar ve üzerine gelenler; sadece İsrafil'in borusuna dek sürecek hayali eziyetlerin geçişinden ibaretti… Ve -o Konuğun ayaklarına kapandı. - 'Öğretmenim!' Misafirin bakır göz deliklerinde bakır melankoli parladı; taşları sarsan el omuza dostça düştü ve kor haline gelerek köprücük kemiğini kırdı… Ayın altında bin derecelik bir ateşle korlaşan metal misafir, şimdi önünde yanar, kırmızı-mor bir halde duruyordu; işte o, bütünüyle kızararak, göz alıcı biçimde beyazladı ve eğilmiş Aleksandr İvanoviç'e kül seli halinde aktı; tam bir çılgınlıkla Aleksandr İvanoviç yüzlerce kiloluk kucakla titredi; Bronz Atlı damarlarına metallerle karışmıştı" (Belıy, 1999, s. 379).

Romanda Petersburg, bir taraftan Bakır Atlı'nın insanı esir alan kenti olarak sunulurken, diğer taraftan da evrensel uzamların göstergesi olarak belirir. İnsan figürü artık odalara, caddelere ya da kente bağımlı bir tutsak olmaktan çıkarılarak evrenin, uzayın tutsağı, evrensel bir vatandaşı haline getirilir. Halüsinasyonun ardından bilinci aydınlanan Dudkin'e ilişkin satırlar buna dair bir örnek niteliğindedir. Tıpkı bulvar ve caddelerinin ayla ışıklanmasında olduğu gibi, ruh da ışıklanarak, Dudkin'in bilincini aydınlatmaktadır:

> "Uzakta ilerde ve geride aydınlandı bilinç; kozmik zamanlarda ve kozmik uzamlarda. Bu uzamlarda tek bir ruh yoktu; ne insan, ne gölge… ıssızlaşmıştı uzamlar. Karşılıklı dört dik duvarın arasında kendini uzamlara hapsedilmiş bir mahkum gibi hissetti, yani eğer hapsedilmiş mahkum özgürlüğü her şeyden çok hissetmiyorsa, yani eğer bütün dünya uzamı hacim olarak bu duvarların daracık aralığına eşit değilse…" (Belıy, 2006, s. 200).

Sonuç olarak; Belıy'ın romanında Petersburg, birçok farklı şekilde sunulmuştur: Bir yandan "dahiyane ve canice bir yapıt" olarak I. Petro'nun Petersburgu'dur; diğer yandan küpler ve paralellerin uçuştuğu bir yapıt olarak Puşkin'in *Bakır Atlı*'daki Yevgeni'nin Petersburgu'dur; bir devrimcinin tavan arasında gördüğü kabuslar olarak Dostoyevski'nin Petersburgu'dur; "bürokrasinin bütün imparatorluğu kollarının arasına alıp, mühürlediği bir yapıt" olarak Gogol'ün Petersburgu'dur. Ve sonunda 1905 yılında saraya yürüyen binlerce işçinin kurşunlandığı bir yapıt olarak *Kanlı Pazar*'ın Petersburgu'dur. Sokakları işgal eden kalabalıkların, yoksulların, holiganların Petersburg'udur. Belıy'de böylece, Batı'nın simgesi sayılan Petersburg'un iki yüz yıllık mitosundan beslenen kent imgesi, Puşkin, Gogol ve

3 İkinci Yekaterina'dan Birinci Petro'ya: Bakır Atlı anıtının kaidesine kazınmış bulunan Latince yazı.

Dostoyevski'nin isimleriyle anılan Petersburg konulu klasik Rus edebiyatının satır aralarında gizlenenlerin özgün bir yenilenişini barındırır. Belıy'ın merceğinden Petersburg, klasik Rus edebiyatının sunduğundan çok farklı bir görüntüye bürünür.

Şehir, Belıy'ın bilincine sisli bir siluet olarak girmiştir:

> "Petersburg, Petersburg! Sis gibi çökerek, beni de boş beyin jimnastiğiyle izledin: sen – acımasız bir işkencecisin; sen – huzursuz bir hayalet; sen, bir zamanlar, yıllarca saldırdın bana; ben senin korkunç caddelerinde koştum ve yerin sınırından başlayarak sınırsız uzaklıklara giden o dökme demir köprüne sıçrayarak uçtum; Neva'nın ardında, öte dünyada, oradaki yeşil uzaklarda...." (Belıy, 2006, s. 96-97).

Romanda kent, somut, deneyimsel bir gerçeklik değildir, uzam içinde değişken insani algıların, izlenim ve hayallerin bir bütünü, bir düşüdür. Tarihsel ve topografik somutluklar, gerçekliğin harici özelliklerini koruyarak, asıl işlevi bakımından bu somutlukların birer kusuru olarak belirir.

Kaynakça / References

Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor. Modernite deneyimi* [*All that is solid melts into air The experience of modernity*] (U. Altuğ; B. Peker, Trans.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Belıy, A. (1999). *Peterburg* [*Petersburg*]. St. Peterburg: Izdatelstvo Kristal.

Belıy, A. (2006). *Petersburg*, *[Petersburg*] (S. Gürses, Çev.). İstanbul: Everest Yayınları.

Dolgopolov, L. K. (1988). *Andrey Belıy i ego roman "Peterburg"* [*Andrey Bely and the Novel Petersburg*]. Moskva: Nauka.

Voronski, I. (1930). Andrey Belıy, *Literaturnaya entsiklopediya v 11-tı tomah, 1929-1939* [*Literary Encyclopedia in 11 Volumes*]. C. 1, M.: Izdatelstvo Akademia, 418-429.

Jihovski, R. A. (1981). *Reka Neva i nevskaya guba* [*Neva River and Neva Bay*]. Leningrad: Gidrometeoizdat.

Üçgül, S. (2002). Rusya'da İlk Dekadan Görüşlü Okul: Rus Sembolizmi [Russian Symbolism: the First Dekadan School in Russia]. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* [*Journal of Social Sciences Institute of Erciyes University], 13*, 239–257.